

Ítélet éjszakája

Irtó Háy Gyula

Szoba Bolzmannék házában. A színen az öreg Bolzmann és Emmy. Albert Bolzmann 68 éves. Egy lába bénult, nehezen jár, csak ritkán kel fel karosszékéből. De hatalmas testalkata még így is elárulja az egykori vasmunkást. Emmy 23 éves leány. Idő: délután.

EMMY. Mi az, nagyapa, talán megsértettek — német mivel-todban?

BOLZMANN. Nem, de igazságtalanul bántál velem, Emmy. Német munkás mivel-todban.

EMMY. Ne haragudj. Amikor a nap ilyen gyönyörűen bearanyozza a hegyoldalt, bizony jobban esnék másképp beszélni. De hát... Miért parancsolt rám Walter bácsi, hogy hagyjam abba az ápolónő-munkámat? Miért dugott bennünket ebbe a faluba? Hogy a háború borzalmaiktól megszabaduljunk. De a szörnyűségek itt is nyomunkban vannak... Láttam a hajléktalánokat, nagyapa. Az első hullám a mi városunkból már ideérkezett.

BOLZMANN. Te eljársz ide is, oda is, én szinte hozzá vagyok bilincselve ehhez a székhez. Te közelebről látsz minden részletet. Én távolról talán a nagy-egészet látom jobban.

EMMY. A te kedves, okos fejed, nagyapa: ez az én büszkeségem.

BOLZMANN. Mit láttál te eddig fiatal csibeéletedben? Mióta az eszedet tudod, sőtét van nálunk Németországban. Ez a sötéttség feküdt meg a lelkedet. Itt a baj. Az én hosszú életemben a fény nem egyszer váltotta fel az árnyékot, az

Háy Gyula új színdarabja a német összeroppanás drámája. Az „Irodalom” a színmű első felvonását közli.

Szereplők:

Albert Bolzmann
Walter, a fia
Emmy, az unokája
Melchior, az unokája
Kesselring
Avenarius

Történik Németországban, Bolzmann házában, a hegyek között, 1943 nyarán.

árnyék a fényt. Én minden világításban láttam már Németországot. Ezzel a két kezemmel, amikor még kemény volt és kérges, ezzel a két kezemmel dolgoztam azon, hogy a német nép nagy legyen.

EMMY. Nagyapa, ha minden német olyan volna, mint te...

BOLZMANN. Az én szemem láttára már járta úgy a végét egy háború, ahogy ez most a végét járja.

Beszéltem már neked 1918-ról, nem is egyszer beszéltem róla...

EMMY. Sok szó esik most 1918-ról. De én úgy gondolom: 18 is más, meg 43 is más.

BOLZMANN. Levelet kaptam, Emmy. Emlékszel még erre a névre — Kesselring?

EMMY. Emlékszem én Kesselring-re magára is. Rendőrőnök volt a mi városunkban... tíz-tizenegy évvel ezelőtt.

BOLZMANN. Kesselring... Ha most visszaemlékszem rá, nem a rendőrőnököt látom, hanem az üldözött munkásvezért. Ahogy szívsz harcát vívja a mult háború ellen, legalább is a háború végén... főleg 1918-ban. Ó, ha Kesselring, az én Kesselringem ma is negyvenes éveiben járna, mint akkor... És én olyan erős, izmos volnék, kezem-lábam még úgy mozogna, mint akkor...

EMMY. És kitől kaptál levelet nagyapa?

BOLZMANN. Tőle. Egészen váratlanul.

EMMY. Kesselringtől?

BOLZMANN. Igen.

EMMY. Bocsáss meg, azt hittem...

BOLZMANN. Mit hittél?

EMMY. Nem, semmit. Látod, milyen műveletlen vagyok... Szóval nem is tudtam, hogy Kesselring még él.

BOLZMANN. No, no. Igaz, nem sokat hallottunk róla... ezekben az időkben. Nehéz világ is járt rá. Hanem hogy él-e még? Ohó! Oszkár Kesselring nem hal meg olyan könnyen. Ha nyomja is egy s más a vállát! Hetven kis esztendő, ebből kettő a dachauai koncentrációs táborban. Az első világháborúban elszervezett börtönbüntetést már nem is számítom. Hanem, hogy él-e? Hát hogyné élne a mi Kesselringünk! És tudod-e, mit mondok? Én titkon azt remélem, hogy még egyszer az lesz ő nekünk, ami egyszer már volt: harcos, aki a háború ellen tör lándzsát és mester, aki nagy részt vesz a háború utáni új Németország megteremtésében.

EMMY *mosolyog*. Vagyis 1918 kísértete. Így nevezné szeretett Walter nagybátyám. Nem igaz?

BOLZMANN. Kesselring azt írja, hogy talán meglátogat. Szeretném, ha eljönne. Neked jót tenne, ha ezt az elnyűhetetlen vén embert közelebből megismernéd. Talán ő visszahozná a honfitársaidba vetett hitedet, amelyet úgy elvesztettél. Ez egyébként az egyetlen, ami e házban a teljes egyetértést nagyapa és unoka közt kissé még megzavarja.

EMMY *megsímogatja nagyapja fejét*. Édes, jó nagyapám... Bocsáss meg, ha valami helytelen mondtam... vagy talán nem is helytelen, csak helytelen hangon... Évforduló van ma, nagyapa... Az *ablaknál*. Ma van tizennégy éve annak, hogy itt, ezekben a hegyekben... ott lent a Magas Hídon...

BOLZMANN. Tudom... Ma tizen-

négy éve halt meg az én Károly fiám... A te apád...

EMMY. Most élem át először ezt a napot újból ebben a házban, ahonnan lelátni arra a szörnyű helyre... Tizennégy évig nem engedte Walter bácsi, hogy idejőjjek, nagyanyó házába. Azelőtt sohasem nyaraltunk másutt, csak itt. Azóta tiltja a szigorú nagybácsi... És most, hogy az angolok a bombáikkal ide kergettek bennünket nagyanyó házába, a hegyek közé, most újra itt állok, ennél az ablaknál... Ahogy kilencéves koromban itt álltam... Vacogott a fogam, rázott a hideg; amikor megtudtam, mi történt. Itt álltam és egy percre se vettem le szememet a Magas Hídról, úgy mondtam suttogva, csak önmagamnak: nem, nem igaz, ezt a Magas Híd nem tehetta, a Magas Hídat ismerem, a Magas Híd ezt az én apámmal nem tehetta...

BOLZMANN. Hm. Sokat beszélt neked édesanyád apád haláláról?

EMMY. Sokat. Amíg anyám élt, nem folyt köztünk egyetlen komoly beszélgetés sem, amely ne ide törtolt volna.

BOLZMANN. Hm.

Szünet

EMMY. Autó küzködik föfelé a szerpentinúton... Most tart a Magas Hídnál.

BOLZMANN. Gyerekléleknek nagy teher ám az efféle beszélgetés.

EMMY. Ez csak valami egész nagy kutya lehet. Közönséges halandó Németországban ma nem jut ennyi benzínhez.

BOLZMANN. Gyerekléleknek nagy teher. Magamfajta öreg ember is nyög alatta.

EMMY. Ez a magas látogatás biztosan a hajléktalanoknak szól. Micsoda megtiszteltetés ezeknek a rongyosoknak, meg szurtos, piszkosorrú gyerekeiknek, akik ott veszte-

gelnek a téren, a templom előtt. Vásott batyujukkal a fejük alatt el-elbóbiskolnak, aztán éles sikoltással felriadnak, mert bombával álmotdakt. És reszketnek, ha a falubeliek jeges, elutasító arcát látják, azok meg tőlük, a jövevényektől félnek, mert tudják, hogy amint letörölték arcukról a legnagyobb piszkot, amint bestoppolták harisnyájukon a legnagyobb lyukat, máris éppolyan szemtelenek és követelőzők lesznek, mint voltak azelőtt. A sorsüldözött álarcra mögött a világhódító szíve lakik. Szörnyű nép ez... Vagy már megint megbántottalak, nagyapa?

BOLZMANN *nem hallgatott oda*. Hát az öcséd? Az is annyit töpreng apátok halálán?

EMMY. Tessék? Nem, Melchior Walter bácsi kiváló neveltje. Vitéz repülőhadnagy az én öcsém, Bolzmann Melchior úr. Nem tudom, van-e az ő fejében hely töprengéseknek, vagy akár csak gondolatoknak is. Most erre kanyarodik az autó... Nem megmondtam, hogy nagy kutyta ül benne! De nem akármilyen, hanem a miénk: Walter bácsi jön.

BOLZMANN. Walter? Hallod-e, talán most visszamehetünk vele a városba.

EMMY. Nagyapa, én most már nem is sietek el innen annyira.

BOLZMANN. Szesélyeskedsz? Vagy tán az volt üres szeszély, amikor vissza akartál menni a városba, tovább akartál dolgozni a hadikórházban, tovább akartál tanulni az egyetemen, hogy valamikor orvos légy?

EMMY. Most már, nagyapa, most már itt is segíthetek, a hajléktalannoknál... Aztán meg, tudod, festek is, meg rajzolok. Épp itt a Magas Híd táján kezdtem nemrég egy képet...

BOLZMANN. Maradhatsz. De akkor elmegyek egyedül, ha Walter magával visz. Nekem nem kell ez

a bombamentes falusi élet. Amit a földieim bírnak, azt én is bírom. És egyszer talán majd hasznomat veszik... Egyszer talán majd teljesítem kötelességemet...

EMMY. De ha a barátod, Kesselring ideérkezik?

BOLZMANN. Ki tudja, valóra váltja-e a szándékát?

EMMY. Ha beszélhetnék ezzel az emberrel, ki apám halála ügyében a nyomozást vezette... itt a helyszínén, magán a Magas Hídon talán megkérdezhetném Kesselring rendőr főnököt...

BOLZMANN. Nem ajánlom, hogy ezzel a kérdéssel rohánd meg.

EMMY. Miért?

BOLZMANN. A rendőrfőnöki méltóság neki, értsd meg, inkább teher volt, mint öröm. De hogy szegényszemre elűzték, amikor más hatalmak ragadták meg a kormányt, az mégis nagyon fáj neki. Aztán meg: az apád halála ügyében folytatott nyomozás Kesselring személyes kudarcával végződött. Amint tudod, semmit sem sikerült kiderítenie. Tapintatlanság volna épp ezzel fogadni az öreget. — Nem hever itt semmi, ami Walter szigorú elveit sérti?

EMMY. Walter szigorú elveit megsérteni: legkedvesebb szórakozásom. De a festőszerszámokon kívül nem hever itt semmim.

BOLZMANN. Hát hol marad olyan soká?

EMMY *újra az ablakhoz lép*. Megállt a menekülteknél. Sűrű tömegben veszik körül a kocsiját. Ha minden kérdésre felelni akar, késő estig nyugton lehetünk tőle. De nem fog minden kérdésre válaszolni.

Kopognak

BOLZMANN. Tessék. Ki az?

Belép Kesselring.

KESSELRING. Földönjáró ember, s nem hazajáró lélek.

BOLZMANN. Kesselring!

Kesselring 70 éves. Meglátszik rajta, hogy az utóbbi években rossz sora volt, sokat is nélkülözött. Kezében kis kézikoffer.

KESSELRING. Na, Bolzmann, hát itt volnánk. Fiatalabbak ugyan nem lettünk, de élünk. Élünk. — Hova szabad vagyunk? lerakni? Tudniillik ezt itt, ezt a koffert. Más tulajdonom e sártekén nekem már nincsen. Én, kedves barátom, nem leszek rövid lejáratú vendég a te házában. Bombakárosult vagyok. Néhai otthonom a Tommyk célbiztosságát dicséri. Se baj. Nincs oly pirinyó koffer, amelyben a jövő el nem fér. Nem igaz, Bolzmann? Most úgyszólván hajléktalanokat szállásolnának be hozzád. Azt gondoltam, miért ne legyen az öreg Kesselring szobaúr Bolzmannéknál?

BOLZMANN. Őszinte, nagy örömet okozol nekem, Oszkár.

KESSELRING. És ki ez a fiatal hölgy?

BOLZMANN. Az unokám, Emmy.

EMMY. Nagyon örülök, hogy megismerem, rendőrfőnök úr.

KESSELRING. Kihez szól, szép kisasszony? Hol itt a rendőrfőnök? Tempi passati, kedvesem. Régen volt, talán igaz sem volt.

EMMY. De igaz volt, rendőrfőnök úr.

KESSELRING. Walter Bolzmann úr leánya?

BOLZMANN. Nem, Károly fiam árva.

KESSELRING. Károlyé? Aha. Aha. A Károlyé.

Szünet

EMMY. Frissítőt elfogad tőlem, rendőrfőnök úr?

BOLZMANN. Nem fog megártani. Adj a vörösborból, Emmy.

KESSELRING. Régi harcos cimborámmal egy pohárkát üríteni: ez az, ami ellen Kesselring még sohasem tiltakozott.

Emmy gyorsan itelt és italt tesz az asztalra, aztán egyedül hagyja az öregeket.

BOLZMANN felemeli poharát. Hajdani harcokra.

KESSELRING. Majdani harcokra! Jövő küzdelmekre!

BOLZMANN. Ezt vártam tőled, Kesselring. Köszönöm, barátom.

Isznak

KESSELRING. Tehát: nagy dolgok készülnek, öregem. Őtőle hamarosan megszabadulunk.

BOLZMANN. Ideje.

KESSELRING. Ugy van. Hitler — fuit. A múlté. Igaz, kérdés, hogy mekkora foghíj marad utána? hazánk rozzant fogsorában. Csak annyi biztos, hogy aki fejhosszal az idők előtt fut — és mi ketten fiatalokunk óta így szoktuk meg, ugye, Bolzmann? — az ma már a Hitler utáni időt éli.

BOLZMANN. Ide csöppen a szobámba és mi az első dolga? Kimondja hangosan, világosan, amit épp nagy ügyel-bajjal tisztázni akartam a fejemben. Rád ismerek, Kesselring.

KESSELRING. Idejekorán ki kell fundálni, hogyan helyezkedik el az ember az új időkben. Nagy ügyünk javára, amelynek életemet szenteltem és ha kell, a halálomat is. Ugy van! Csiklandós helyzet a mai! De se baj! Kesselring még sohasem feküdt a sírba félelmében, mert nem tudta, mire virrad.

BOLZMANN. És Bolzmannra Kesselring mindig számíthatott.

KESSELRING. Vedd 1914-et. Ki hitte akkor, hogy józan politikus Németországban valaha is a háború ellen foglal állást? Csak egy Liebknecht fejében születhetett meg akkoriban efféle gondolat. Meg is fizetett érte, mert nem tudta, mikor mit kell tennie, hogy célt érjen. Igaz, ő más célokat tűzött maga elé. Egészen más célokat. Ezért hát:

nem érdemes erről beszélni. Nos, a tábornok urak nem értették messerségüket. 1918-ban Németország hadivállalkozása csődbement és derék Kesselringed válaszüton állt: vagy bent ül ő is a pácban, vagy egyes fordulatot csinál és átsiklik egy új vállalkozásba. Én a fordulat mellett határoztam és ezzel nemcsak magamat mentettem ki a csődtömegből. Nem, az egész krach feleakkora lett a találékony Kesselringek okos fordulata folytán.

BOLZMANN *nevet.* Oszkár, Oszkár! Ha így hallgat téged az ember, azt hihetné, hogy ügynökséged van, s az vesz és elad. *Komolyan.* De én emlékszem arra a napra, amikor téged börtönbe vetettek, mert bátran kiálltál a császár ellen, a háború ellen.

KESSELRING. Bizony az a hat hónap börtön a háború végén kitűnő befektetés volt. Ezt ellenségem sem tagadhatja.

BOLZMANN. Ne szerénykedj, Oszkár. Amikor annakidején börtönre hurcoltak, nem tudtad, hogy három hónapig fog tartani az egész. Háron hónap volt, nem hat, mint épp most mondtad. És azt sem tudhattad, hogy utad végén nem vár rád golyó vagy kötél.

KESSELRING. Nem tudhattam? Dehogyan nem! Az a beállítás, amelyben te adod elő a dolgot, hasznos lehet — más taktikai helyzetben. Eleget is alkalmaztuk, amikor így volt helyén. De most más a feladat. Most ki kell mutatnunk, mennyire céltudatosan cselekedtünk már akkor is, mennyire nem ugrottunk vakon a sötétbe. Azt a három... azt a három-négy hónapos fogságot... ohó, barátocskám, azt jól kiszámítottam, jól kikalkuláltam. Most, amikor már Hitler alatt elkezdjük a Hitler utáni időt építeni, most hangsúlyoznunk kell, sőt valósággal ujjunkkal kell ráböködszünk arra, mily kitűnően

sikerült már akkor is, Vilmos korában, tudatosan, romantika nélkül, főlöseges rizikó nélkül átsodródunk a Vilmos utáni időbe.

BOLZMANN. Hát tudod... ha az okos politika úgy kívánja, hát csak bököss rá az ujjaddal — mások orra előtt. Nekem ez nem kell. Én vittem a zászlót a tömeg élén, amely 1918 novemberében feltörte börtönöd ajtaját. Nekem ez a nap ünnepnapom, amelyre, míg élek, áhitattal fogok gondolni.

KESSELRING. Derék, öreg Bolzmannom... Van-e szebb annál, mint egykori harcos napokról megemlékezni, melyek most — én úgy hiszem — megismétlődnek.

BOLZMANN. Ha azt az időt még egyszer megélhetném... Az előkészületek napjait, amikor minden keletkezésben van, minden vajúdik, minden megélik feszültséggel és csak egy jelre vár, egy jelszóra, csak egy mondatnak kell elhangzani és minden megindul, minden kirobban... A nagy, a legnagyobb igazság szent sejtése tölti meg é napokban a lelkeket...

KESSELRING. Számítok rád, Albert, ha kitörnek az új viharok.

BOLZMANN. A szívemre számítatsz. Ami a testemet illeti: zászlóvivő már nem vagyok.

KESSELRING. Sebaj. Tudok számodra egy feladatot, amelyet így is meg tudsz oldani. Walter fiad jön ép most hozzád.

BOLZMANN. Te ezt is tudod?

KESSELRING. Kesselring egyik főerénye — most is, mint hajdan — a jólinformáltság. Fiad elakadt a Templom-téren, a menekültek között, másképp ő ért volna ide elsőnek, nem én. Tehát: feladatot az, hogy megteremtsd a kapcsolatot köztem és fiad, Bolzmann Walter SS-Gruppenführer között.

BOLZMANN. Nem a legalkalmasabb közvetítőt választottad. Nincs világon ember, akire Walter fiam

kevésbé hallgat, mint énám.

KESSELRING. Észrevettem. A dachau koncentrációs táborban elszenvetett négy esztendőm alatt.

BOLZMANN. Szerencsére csak kettő volt. Oszkár, nem héj.

KESSELRING. Szóval, két-három éves dachau mártíromságom idején hiába ostromoltad a fiadat, hogy segítsen rajtam.

BOLZMANN. Sajnos, ez igaz.

KESSELRING. Mindent az akkori tartózkodási helyemről kellett elintézni és ez nem ment könnyen, azt tán elképzeled. Dachauban még a legmozgékonyabb politikus is, hogy úgy mondjam, kissé handicapelve érzi magát. No, de végül is kiszabadultam, testben megviselve, lélekben töretlenül. És változatlan harci kedvvel. Vártam csendben, míg eljön a napom. Most aztán eljött!

BOLZMANN. Walter gondoskodik arról, hogy életem nyugodt legyen. Amint látod, falura visz, ha a várost bombázzák, de egyébként... Ha valaha is énám hallgatott volna, sohasem lett volna belőle az, ami lett.

KESSELRING. No, no, csak hagyj! Neki igazán nem lehet szemére vetni, hogy nem érezte meg, merről fuj a szél. Bolzmann Walter SS-Gruppenführer! Milyen karrier! Hatalmas karrier!

BOLZMANN. Ne dicsérd. Én vádoló, nem dicsérem.

KESSELRING. Csak hagyj. Nekünk most hasznunkra lehet. Az ő befolyása, ragyogó összeköttetései, különösen a német nagyipar legmagasabb köreiből, szoros barátságos Avenariusszal. Ugy van, drága, egyetlen Bolzmannom! Avenariusszal, a szén- és acélkirállyal, Richard von Avenarius államtanácsossal tegeződni, biz ez nem csekélység!

BOLZMANN. Walter barátságait

sohasem zavartam, de hasznot se akartam húzni belőlük. Bár Avenariust igen jól ismerem.

KESSELRING. Érdekes ember. Mi? Érdekes ember!

BOLZMANN. Tagadhatatlan. De sem ő, sem Walter nem lát bennem egyebet, mint letűnt idők tanúját. Csak megadják azt, ami ősz fejeknek jár.

KESSELRING. Most... most csodák tanúja leszel. Jófejú fickó, aminőnek a te Walteredet ismerem, megérti, hogy ezek az idők mégsem tűntek még le egészen. A náci urak manapság szánalmasan sokat beszélnek 1918 kísértetéről. Már pedig ha az óramutató a tizenkettes szám felé közeledik, akkor okos ember szeret jóban lenni a kísértetekkel. Mit akarok én most tőled? Azt, hogy így szólj nagyranőtt fiadhoz: Jön az éjjél, fiam, de te csak ne félj a kukis szavától. Apád találkozott egy kedves kísértettel, az megígérte, hogy átségit a szellemek óráján, ha te megteszed azt, amit ő tőled vár.

BOLZMANN. Még soha efféle beszélgetést nem folytattam a fiammal. Világéletemben nehézkes ember voltam. A kor nem tesz könnyebbé. Hanem — beszélj vele magad. Idejön, jól tudod.

Belép Emmy

EMMY. Walter bácsi mégis átküzdötte magát a tömegen. Megérkezett.

KESSELRING. Akkor hát egyelőre bátor leszek visszavonulni.

BOLZMANN. Kesselring! hadd ismétlem meg: nagyon, nagyon örülök...

KESSELRING. Bátorság, Bolzmann, bátorság és hidegvér. Az új idők sodrába együtt ugrunk fejest!

Kesselring fogja a kofferjét, és kimegy azon az ajtón, amelyet Emmy nyit előtte. Bolzmann feláll és botjára

támaszkodva néhány lépést a fia elé megy.

Belép Walter, 46 éves férj.

WALTER. Hmgen. Bizony nem könnyű átrágódni ezen a tömegen. Mindenkinek mondani valamit, amit ép hallani akar. Egyhamar nem csitulnak el manapság. Jó napot, apus. Emmy, szervusz. Avenarius még nincs itt?

BOLZMANN. Ide várod Avenariust? Szervusz, fiam.

WALTER. Igen. Melchiorral együtt. Uglátszik, valamin összekaptak. És mivel Avenarius ilyen időben helyesnek tartja, hogy ne a világ szemeláttára adjunk egymásnak találkát, hát anyus eldugott hegyi házikójára esett a választásunk. Egykori borús időkben nem egyszer jöttünk itt össze Avenariusszal bizalmas beszélgetésre. Hogysmint vagytok? Egészség felől ilyen óriásnál, mint nálad, apám, érdeklődni sem kell. Hanem mondd, Emmy, jól viselkedik-e nagyapa?

EMMY. Honnan tudjam, tisztelt nagybátyám, hogy mit tartasz ezidőszertint jó viselkedésnek?

WALTER. Azt nem, ha leveleket frogatnak nekem és visszakéredzhetnek a városba. Erről most szó sem lehet, apám!

BOLZMANN. Majd később megmagyarázom, hogy miért írtam azt.

WALTER. Én magyarázás nélkül is mindig mindent tudok. De még ha beleegyezésemet adnám is, már pedig nem adom, a hatóság akkor sem engedne sem téged, sem mást vissza a városba. Nagyon elrondult ott most a helyzet, apám. És nemcsak ott.

EMMY. Nemcsak ott?

WALTER. Hopp, Emmy, neked hoztam valamit. Valódi francia parfóm.

EMMY *felbontatlanul félre teszi a csomagot.* Köszönöm, Walter bácsi.

WALTER. Nem is örülsz, te el-kényeztetett gyerek?

EMMY. Elfelejtettem megköszönni? Ugy emlékszem, azt mondtam: köszönöm, Walter bácsi.

WALTER. Hm. Számodra pedig, apám, egy láda van az autómban. Jó harapnivaló. Jó hörpintenivaló. Mindenből a legjobb, ami csak megterem Európában, Oroszországot beleértve.

BOLZMANN. Minek az, Walter? Köszönöm.

WALTER. Aztán van egy pár egyéb láda is a kocsiban. Egy s más a lakásomból, amit jónak látnék itt a pincében elhelyezni. Törekeny holmi: kristály, porcellán, értékes festmények, ezüst. Jobb most elvinni, mint aztán a romok alatt kaparászni utána.

EMMY. Igy áll már a dolog, Walter bácsi?

WALTER. Igy. A te lakásodból egyelőre csak egyetlen csekélyéget hoztam el, apám. Néhány levelet. Csodálkozni fogsz, honnan tudtam, hogy ezeket a leveleket otthon rejtetegeted. De hát — tudtam. És most, úgy gondoltam, nem olyan időkkel élünk, hogy az efféle veszni hagyhatnánk. Már csak a múzeumi értékük miatt sem. De a politikai hasznosságuk miatt talán még kevésbé. Ép most kerülhet bármely pillanatban sor arra, hogy pompásan kihasználjuk az ilyesmit. Akkor persze majd rendelkezni fogok fellete, apám.

BOLZMANN. Bocsáss meg, miről beszélsz?

WALTER *kivesz az aktatáskájából egy iralköteget.* Kesselring rendőr-főnök személyes levelezéséről bel-és külföldi politikai nagyságokkal. Immár több mint tíz éve, vagyis a levelezés erőszakos megszakítása óta, őrzöd nagy gonddal ezeket az írásokat.

BOLZMANN. Add ide!

WALTER *odaadja.* És mondd csak, apám, nem volt ott még valami?

Négy vagy öt kézirásos papírlap...

BOLZMANN. Nem, úgy hiszem, ez az egész.

WALTER. Egy szálloda levél-papírjára írva.

BOLZMANN. Nem, ilyesmi nem volt.

WALTER. „Négy Évszak” szálló?

BOLZMANN. Nem, nem volt.

WALTER. Megmondom nyíltan, gyorsan, mielőtt Avenarius megérkezik, hogy nagy öröömre szolgálna, ha régi barátoddal, Kesselringgel most, ép most felújítanád a kapcsolatot.

BOLZMANN *mosolyog*. Ezt a kapcsolatot magad is felveheted. Ha akarod, azonnal.

WALTER. Azonnal? Hogy értem ezt?

Autótülkölés hallatszik

EMMY az ablaknál. Avenarius és Melchior.

WALTER. Később folytatjuk, apám.

Avenarius és Melchior belépnek. Avenarius 55 éves, Melchior 21 esztendősen repülőhadnaggy.

AVENARIUS. Régi, kipróbált, soha el nem avuló tiszteletemet hozom önnek, kedves Bolzmann uram. És egy doboz szivart, amely még szebb dícsérő jelzőket érdemel.

BOLZMANN. Van szerencsém, államtanácsos úr.

AVENARIUS. Walter pontos, mint mindig.

WALTER. Ugy van, Richárd, mint mindig. Isten hozott, államtanácsos úr. Hozott Isten, Melchior.

Melchior némán üdvözli a jelenlévőket.

AVENARIUS. És Csibecsőr is itt van? *Emmyt nevezi így.*

EMMY. Üdvözlöm, államtanácsos úr.

AVENARIUS. Csibecsőr, maga még tartozik nekem egy puszival a sebészeti tankönyvért, amelyet legutóbb küldtem. Most pedig ezt a

négykötetes művet hoztam. Ez mégér legalább három pusztit.

EMMY *rögtön kicsomagolja a könyveket*. Ezzel megint fején találta a szöveget. Köszönöm, államtanácsos úr.

WALTER. Az én ajándékomat nem fogadta hucogskám ily kegyesen. Irigylésreméltó sikered van, Richárd.

EMMY. Szalonnával csalogatják az eget, Walter bácsi.

AVENARIUS. Jóságos ég! Én hát, ezek szerint, elcsíptem a kis egetet.

EMMY. Már el is szalasztotta.

AVENARIUS. Hát mégis keveset hoztam?

EMMY. Nem, sokat.

AVENARIUS. Sokat? Mi a sok?

EMMY. Az évei száma. Az utolsó harmincat otthon hagyhatná.

AVENARIUS. Micsoda nyelv, micsoda nyelv! Meneküljön, aki tud! — Beszélhetnék veled sebtében néhány szót, Walter?

WALTER. Hogyne. Bocsáss meg, apám.

Walter Avenariust abba a szobába akarja vezetni, ahová Kesselring ment.

BOLZMANN. Nem oda, Walter! *Feláll*. Majd az én szobámba vezetem az urakat. Ott zavartalanul beszélgethetnek.

AVENARIUS. De a viláért sem szeretném fárasztani.

BOLZMANN. Ugyis lekászmálodom a pincébe. Olyan bort választok az uraknak, hogy este ne hagyják el túlkorán a házat.

Bolzmann és Avenarius el. Walter hátramarad.

WALTER *halkan*. Emmy, hallod, ha jól értettem, ez a Kesselring itt van valahol...

EMMY. Jól értetted.

WALTER. Szóval: te okos lány vagy. Kesselring és Avenarius barátom semmi szín alatt sem találkoznak.

EMMY. Parancsodra, bátyám, amennyire ez keresztülvihető, ha két ember egy és ugyanazon fedél alatt tartózkodik.

WALTER. Mi?! Kesselring itt tartózkodik ebben a házban? Gyerekek! Kedves, okos gyerekek! A család érdekei forognak kockán! Értsd meg: Kesselringnek és Avenariusnak nem szabad találkozniok. És ha a találkozás mégis elkerülhetetlen, akkor csakis az én jelenlétemben, csakis az én közvetítésemmel, csakis az én személyes kezdeményezésemre történhetik meg. Tilos a rövidzárlat. Megértetted?

EMMY. Megértettem, de...

WALTER. Most nem arról van szó, hogy a kis hugocskám nagyon szereti-e mord nagybácsiját, vagy sem. Most egyáltalán nem rólam van szó. Nagyapáról van szó, rólad, Melchiorról. A jövőről. A Bolzmann-család életbevágó érdekeiről.

EMMY. Nem akarok méltatlan tagja lenni a Bolzmann-családnak!

WALTER. Helyes. Akkor hát...

Avenarius után siet. Szünet.

EMMY *Melchiorhoz.* Hát te öcsém uram? Te sem akarsz méltatlan tagja lenni a Bolzmann-családnak? És egyben a német hadseregnek sem?

MELCHIOR *gondolataiból riad fel.* Hogyan? Bocsáss meg...: Nem hallgattam oda...

EMMY. Min kaptál hajba mentoroddal, Avenariusszal, hogy ide hurcolt a nagybácsi színe elé?

MELCHIOR. Hajbakaptunk? Válad vonja. Igy is mondhatod.

Szünet

EMMY. Tudod te, milyen nap van ma?

MELCHIOR. Tudom...

EMMY. Gondoltál-e rá, amikor az imént átmentél a Magas Hídon?

MELCHIOR. Igen...

EMMY. Gondolsz-e néha apánkra?

MELCHIOR. Hát kire gondoltam volna akkor... amikor ott repültem?...

EMMY. Hol repültél, Melchior?

MELCHIOR *némi hallgatás után röviden fölnevet.* Hogy miért idézted Walter színe elé? Megijedt tőlem.

EMMY. Olyan ember vagy te, akitől Avenarius megijed?

MELCHIOR. Lehet, hogy nem is én ijesztettem meg, hanem az én képemben: Sztalingrád.

EMMY. Talán bizony úgy jársz köztünk, civilek közt, mint Sztalingrád megtestesülése? Igaz, hallottam, hogy e télen valahol Sztalingrád tájékán jártál.

MELCHIOR. Nem is olyan rosszul hallottad. *Fel-le jár, bort tölt magának, iszik gyors egymásutánban két pohárral, hallgat, aztán hirtelen Emmy elé lép.* Könnyebbnek, vidámabbnak kéne lenned. Miféle nővérem van? Miért nem látok valami fiút a közeledben?

EMMY. Ezt manapság német lánytól nem kellene kérdezned. Amíg te Sztalingrádnál jártál, addig más németek a Kaukázusban voltak...

MELCHIOR. Bocsáss meg... *Kihörpinti poharából a maradékbort.* Hanem... velem sem szabad már úgy beszélni, mint azelőtt.

EMMY. Miért nem?

MELCHIOR. *hallgat, aztán:* Én... én egyike vagyok az utolsó repülőknak, akik a sztalingrádi katlanból kirepültek... Egyetlen lélek sem... még egy egér sem jött ki énutánam ebből... ebből... ebből... a sírból...

EMMY. Ó, Melchior! Ezt nem tudtam... testvér...

MELCHIOR. Azt kérded, gondolok-e apánkra. Hát mondd, kire gondoltam volna akkor... amikor ott repültem... amikor a gépem erre az utolsó útra emelkedett, a német hatodik hadsereg fölé, én pedig

egyszer csak megláttam, hogy az a valami ott alattam nem csatatér és nem tábor .. hanem sír. Igen, egy sír volt alattam, nyílt sír, amelyet nem lehetett behantolni, épügy, mint ahogy a gennyedő seb nem tud behegedni. És ami ott lent mozgott, azok nem az én bajtársaim voltak... nem, azok egyáltalán nem emberek voltak... Felismertem őket, mint sírférgeket, mint nyüzsgést az oszló testben... mint a halál életét... a sírban... Kinek a sírjában? Talán Németország sírjában!

EMMY. Veled igazán nem szabad már úgy beszélni, mint azelőtt.

MELCHIOR. Tudod, ugye, hogy az Avenarius szível engem. Tart valamire. Ilyen a gusztusa, nem tehetek róla. Igaz, én is sokra becsülöm őt. Ilyen embert nem találsz minden bokorban. De most, amikor az ő füle hallatára olyasmi csúszott ki a szájamból, mint amit itt az előbb neked eldadogtam, akkor egyszer csak az orra hegyéig elsápadt és azt mondta: „Ézért nem vállalom a felelősséget. Ezt csak ismételd meg a nagybátyád előtt”. Ugy látszik, szüksége van arra, hogy valaki legyen közte és közttem, aki engem biztosan nem ért meg... Ő tudniillik nagyon is megértett, azért ijedt úgy meg.

EMMY. Azt mondod: Németország sírja... Én ezt nem hiszem, Melchior. Közélről láttad, talán azért nem láttad tisztán.

MELCHIOR. Sztalingrád a halál, és a halál, az végleges.

EMMY. A halált jól ismerem, Melchior. Ő, nagyon jól ismerem. Sokszor találkoztam vele. De mögötte mindig ott állt az élet. A hadikórház ablakán besütött a nap... Apám sírját is bearanyozta a nap... Valahol a Kaukázusban van egy sír, Melchior. Bizonyosan azt is beragyogja a nap... És én mindenütt ott látom az életet,

amint mosolyog... mosolyog... MELCHIOR. A halál...

EMMY. Ennek a mosolynak a kedvéért akarok orvos lenni. Kideríteni, hogy milyen feltétellel lehet továbbélni az életet. Milyen feltétellel születik meg nálunk az új mosoly.

MELCHIOR. Láttam Németország nyílt sírját, amint egykor apám sírját láttam. És Németország sorsa épügy összeszorította a szívemet, mint annakidején apám sorsa. Apám sorsa és Németország sorsa összetartoznak, egymásba fonódnak; ha az egyiket érteném, megérteném a másikat is... És egyik esetben is, másik esetben is azt kérdelem szakadatlan: ki a gyilkos?!

EMMY. Tizennégy év óta nem hagy nyugton ez a kérdés... És a kaukázusi csata óta még inkább nyugtalanít.

MELCHIOR. Engem csak Sztalingrád óta kínoz.

Bolzmann jön. Borosüvegeket hoz, gondosan lerakja őket. Csend.

EMMY. Most végre nem bujsz ki azalól, nagyapa, hogy beszélgett velünk. Újra ide hozzánk.

BOLZMANN. Csak ne csalódjatok bennem.

Bolzmann leül Emmy és Melchior közelébe.

EMMY. Melyik fiadat szeretted jobban, nagyapa? Apánkat vagy Walter bácsit?

BOLZMANN. Szülő a gyereke minden érdeme közül azt becsüli legtöbbször, hogy: él. És ebben a tekintetben Walter bácsi óriási előnyben van Károly fölött. De nekem mindig nagyobb vágyam volt, hogy Károlyal megértsük egymást, mint Walterrel.

EMMY. Apa forradalmár volt?

BOLZMANN. Fogas kérdés, fiácskám. Walter is forradalomnak nevezi azt, amit cselekedett. Életem nagy napjait én is forradalomnak hívom. De mégis azt hiszem, az

igaz úthoz Károly állt legközelebb.

EMMY. Apánkat többre tartottad, mint Walter bácsit ?

BOLZMANN. Nem akarok hazudni, fiam. Kettőjük közül Walter volt a tehetségesebb. Ha mai szemeddel láttad volna akkor, amikor még fiatal volt! Az évek és a hatalom nem váltak előnyére. Micsoda szónoki készsége volt! Milyen éles szeme a politika napi kérdéseiben. Csak Kesselringnél láttam ezt hasonló mértékben. Walter tele volt tetterővel, elszántsággal és nem válogatott az eszközökben. Biztos keze volt és az átlagembert megnyerő fellépése. Károly merev volt, bárkivel is beszélt, ugyanazt a hangot használta, mintha mindig csak maga - magát vizsgáztatná. Gyakran érthetetlen volt, amit mondott és úgy látszott, hogy ezt még külön éreynyek is tartja. Legtöbbször félreértették, de ezt ő sohasem vette észre. Politikai ellenlábasa, Walter két lábbal állt a köznapi valóságban. Ő, Károly, az évszázad nagy igazságát érezte a lába alatt. Walter biztos léptekkel járt az ingoványon, Károlynak gránitsziklákon is ingott a lépte. Walter lopott, idegen arcvonásokból eredeti arcot tákoltt össze magának. Károly annyira vigyázott, hogy senkitől semmit el ne lessen, hogy ezáltal nem jutott saját vonásaihoz... Ilyen volt a két fivér, amikor vitájuk eldőlt. Meg kellett mondanom, mert kérdeztetek. De tudom, hogy Károly az elmúlt évek alatt éppennyit fejlődött volna,

amennyit Walter hanyatlott — ha Károly ezeket az éveket megérte volna...

EMMY. Értem...

BOLZMANN. Gyakran felvettem már magamban a kérdést: vajjon mi értelem rejlik abban, hogy erősebb fiannak a romlás útját kellett választania, míg az igaz út a gyöngébbnek maradt. Ha hívő volnék, talán azt mondanám: egyikre az áldás volt bízva, másikra az átok. És mivel mi németek átokkal vagyunk megverve, hát az áldást a gyöngébbnek kellett hordoznia, hogy az átok győzzön.

EMMY *halkan, maga elé.* És mivel az áldás még a gyöngébb kézben is már-már diadalmaskodott, tehát a gyöngébbnek meg kellett halnia.

MELCHIOR. Hogy Sztalingrádnál beteljék az átok.

Szünet

EMMY. Nagyapó. Igazán nem tudod, hogy ki a gyilkos ?

BOLZMANN. Nem tudom.

EMMY. Kutatod ?

BOLZMANN. Késő.

EMMY. Hát amikor még nem volt késő ?

BOLZMANN. Akkor... úgy hiszem... félttem.

EMMY. Mitől ?

BOLZMANN. Mitől ?... Látjátok ezt a két kezet ? Valamikor ezek megbírkóztak a nagy kalapácsal. Ha egyszer a gyilkos e közé a két kéz közé kerülne...

Függöny

Az emberi lelkiismeretben, a tudatalatt világában van valami, ami még felszabadításra vár. S ez a felszabadítás az értelmiség, a toll, az ész, a szív feladata. A németeket kikergették mások, de a lélek sötéttségét nektek kell elűznötök. Ebben nagy szükségünk van egymásra: a világ népeinek kölcsönös megértésére.

Ilja Ehrenburg budapesti előadásából